

сек, С.С. Рашидова, С.Ф. Рашидов, Н.В. Фунтікова, О.О. Шайкіна. Луганськ: НОУЛДЖ, 2013. 332 с.

7. Каган М.С. Эстетика как философская наука. Университетский курс лекций. Санкт-Петербург, 1997. 544 с.

8. Коптев Л.Н. Возможности студенческого театра в формировании готовности к инновации. Новости Российского государственного педагогического университета им. Герцена. 2009. № 92. С. 233–239.

9. Максименко С.Д. Загальна психологія. URL: <http://studentbooks.com.ua/content/view/1269/51/1/2/>.

10. Мистецтво. Матеріал з Вікіцитат. URL: <https://uk.wikiquote.org/wiki/Мистецтво>.

11. Парадигма університетської освіти. Навчальні матеріали онлайн. URL: http://pidruchniki.com/13500117/pedagogika/paradigmi_universitetskoyi_osviti.

12. Пави П. Словарь театра. Москва, 1991. 504 с.

13. Платон. Сочинения: в 4 т. Москва, 1969. Т. 2. 249 с.

14. Платонов К.К. Краткий словарь системы психологических понятий. Москва: Высшая школа, 1984. 179 с.

15. Симонов П.В., Ершов П.М., Вяземский Ю.П. Происхождение духовности. Москва: Наука, 1989. 351 с.

16. Соколов Э.В. Культура и личность. Ленинград: Наука, 1972. 228 с.

17. Станиславский К.С. Собр. соч.: в 8 т. Москва: Искусство, 1958. Т. 5. 686 с.

18. Творчість у пізнанні та діяльності і наукове передбачення. Філософська концепція творчості. Навчальні матеріали онлайн. URL: http://pidruchniki.com/10611207/filosofiya/tvorchist_piznanni_diyalnosti_naukove_peredbachennya.

19. Толковый словарь живаго великорускаго языка Владимира Даля. Т. 4. Санкт-Петербург – Москва: Издание Книгопродавца-типографа М.О. Вольфа, 1882. 684 с.

УДК 378.144

МОДЕЛЬ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Будак В.Д., д. техн. н., професор,
академік Національної академії педагогічних наук України, ректор

*Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського*

У статті розглянуто проблему педагогічного моделювання як методу наукового дослідження, дано загальний аналіз деяких підходів до розуміння сутності поняття модель та моделювання. Подано класифікацію моделей та основні умови її ефективного функціонування, визначено функції моделювання. Систематизовано та порівняно структурні елементи певних моделей з проблеми патріотичного виховання молоді. Зроблено висновок, що використання методу моделювання з метою дослідження процесу військово-патріотичного виховання студентської молоді в умовах освітнього простору університету та розроблення відповідної організаційно-методичної і структурно-функціональної моделей є доцільним, оскільки надасть можливість досягти ефективного результату проведеного наукового дослідження.

Ключові слова: модель, моделювання, педагогічне моделювання, компоненти моделі, патріотичне виховання.

В статье рассмотрена проблема педагогического моделирования как метода научного исследования, дан общий анализ некоторых подходов к пониманию сущности понятия модель и моделирование. Представлена классификация моделей и основные условия ее эффективного функционирования, определены функции моделирования. Систематизированы и сравнены структурные элементы определенных моделей по проблеме патриотического воспитания молодежи. Сделан вывод, что использование метода моделирования с целью исследования процесса военно-патриотического воспитания студенческой молодежи в условиях образовательного пространства университета и разработки соответствующей организационно-методической и структурно-функциональной модели целесообразно, поскольку позволит достичь эффективного результата проведенного научного исследования.

Ключевые слова: модель, моделирование, педагогическое моделирование, компоненты модели, патриотическое воспитание.

Budak V.D. THE MODEL OF UNIVERSITY STUDENTS MILITARY AND PATRIOTIC TRAINING: THEORETICAL ASPECTS

The article issues the problem of pedagogical modeling as a method of scientific research, some general analysis of the approaches towards understanding the meaning of the concept «model» and «modeling» is given. The classification of the models and main conditions for its effective functioning are given, modeling

functions are defined. Structural elements of certain models of the problem of university students military and patriotic training are systematized and compared. The article justifies that the usage of the method of modeling to study the process of university students military and patriotic training, the creation of organizational and methodological, structural and functional models is feasible as it will provide an opportunity to achieve an effective result of the conducted research.

Key words: model, modeling, pedagogical modeling, model components, military and patriotic training.

Постановка проблеми. Організація військово-патріотичного виховання студентської молоді в освітньому просторі університету потребує побудови моделі досліджуваного об'єкта, визначення його сутнісних зв'язків, опису його структурно-динамічних характеристик. Вже протягом десятиліть моделювання є одним із найактуальніших методів наукового дослідження, який широко застосовується у педагогічних розвідках, оскільки метод моделювання дає можливість об'єднати емпіричні та теоретичні аспекти у педагогічному дослідженні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам моделювання у педагогіці присвячені праці багатьох учених (ІІ. Бордовська, О. Вербіцький, О. Кочергін, В. Попков, С. Троїцький, В. Штофф та ін.). Аналіз досліджень системної динаміки моделювання (Дж. Форрестер, Р. Шешюн, Дж. Шрайбер та ін.) надав змогу зробити висновок про перспективність використання цього методу у педагогічних дослідженнях.

Так, українські науковці Є. Лодатко, А. Єріна розглядали проблеми моделювання у педагогіці, статистичного моделювання та прогнозування. М. Кадемія, І. Шахіна приділили увагу комп'ютерному моделюванню у навчальному процесі, Є. Козловський, Г. Кравцов визначили об'єктну модель структури програмного забезпечення віртуальної лабораторії, В. Луценко – модель відкритої освіти. В. Курило – моделювання системи критеріїв оцінки розвитку освіти у регіоні.

Однак, проаналізувавши значну кількість наявних моделей з проблем патріотичного виховання, дійшли висновку, що на тепер відсутні моделі військово-патріотичного виховання студентської молоді в умовах освітнього простору, що і зумовлює актуальність нашого дослідження.

Постановка завдання. Мета статті – систематизувати знання у сфері педагогічного моделювання та порівняти структурні елементи певних моделей із проблеми патріотичного виховання молоді.

Виклад основного матеріалу. Визначаючи термінологічний апарат дослідження, необхідно розкрити методологічні аспекти, що пов'язані з уточненням основних понять. Поняття «моделювання» та «модель» у педагогічному процесі такі ж

складні і багатозначні, як і поняття «система», що обумовлена декількома групами складнощів. Перша – «кількісна» складність пояснюється великою різноманітністю вже наявних визначень педагогічної діяльності, методик реалізації її моделей, гносеологічних засобів, що застосовуються для дослідження. Велика дослідницька робота, що проведена з обґрунтування класів моделей і способів моделювання конкретних педагогічних феноменів, своїм наслідком має широку варіативність уживання у науковій літературі визначень поняття «модель». Друга – «контекстуальна», або «змістова» складність – пов'язана зі смисловим навантаженням уживаних термінів.

Наукові поняття у різних контекстах (філософському, педагогічному, історичному) мають різні значення й безліч смислових відтінків. Окрім варіативності змісту понять у різних гуманітарних дисциплінах, існує другий – у рамках самої педагогіки різні наукові школи, науково-педагогічні напрями, незалежні автори демонструють широку палітру значень одного і того ж поняття, зокрема, «моделі».

Одне з перших визначень поняття «модель» належить Г. Клаусові, який розумів її як відображення фактів, речей і відносин у вигляді простої, прозорої матеріальної структури певної галузі [7, с. 262].

Власне саме поняття «модель» використовують у різних галузях науки і розуміють його «як штучно створений зразок у вигляді схеми, фізичних конструкцій, знакових форм або формул, який, маючи подібність до досліджуваного об'єкта (або явища), відображає і відтворює у більш простому вигляді структуру, властивості, взаємозв'язки і відношення між елементами цього об'єкта» [3, с. 22].

У логіці й методології науки модель розуміється як «аналог певного фрагмента природної й соціальної реальності, яка служить для зберігання та поширення знань про оригінал, конструювання оригіналу, перетворення або управління ним» [14].

В «Енциклопедії освіти» поняття «модель» подається як уявна або матеріально-реалізована система, яка відображає або відтворює об'єкт дослідження (природний чи соціальний) і здатна змінювати його так, що її вивчення дає нову інформацію стосовно цього об'єкта [4, с. 658].

На думку В. Ягупова, модель – це струнка система взаємопов'язаних цілей, принципів, завдань, змісту, методів, форм і результатів виховання, різних варіантів й етапів досягнення цілей і завдань виховання, різноманітні двосторонні взаємини вихователів і вихованців у цьому процесі [23]. Таке визначення більше розкриває сутнісні характеристики педагогічного процесу, а отже, і модель, що побудована на таких компонентах буде прообразом освітнього процесу.

Найпоширенішим прийомом пізнання соціальної дійсності є соціальні моделі як «умовно створені абстрактні копії соціального процесу, явища чи події» [18, с. 227]. Одним із різновидів соціальних моделей є моделі педагогічні. З погляду педагогіки, моделлю вважають «систему об'єктів або знаків, що відображає певні природні властивості оригіналу, здатна заміщувати його так, що її вивчення дає нову інформацію про цей об'єкт» [8, с. 86]. Найзагальнішою вимогою, що ставлять до педагогічної моделі, є її інноваційна спрямованість.

Як показує проведений аналіз поняття «модель» жодне з них не дає вичерпної характеристики, в якій відображалися б усі притаманні досліджуваному об'єкту якості. Отже, кожен дослідник бере за основу визначення, яке дозволяє представити головні характеристики об'єкта дослідження, що відіграють суттєву роль у дослідженні та підлягають вивченню та систематизації.

Умовно моделі можна поділити на три види: фізичні (які мають природу, схожу з оригіналом); матеріально-математичні (їх фізична природа відрізняється від прототипу, але можливо математичний опис поведінки оригіналу); логіко-семіотичні (конструюються зі спеціальних знаків, символів і структурних схем) [12]. Між названими типами моделей немає жорстких кордонів. Педагогічні моделі в основному входять у другу і третю групу перерахованих видів.

За іншою класифікацією [1], в основу якої покладено спосіб реалізації моделі, розрізняють: субстанціональні, структурні, функціональні та змішані моделі, наприклад, структурно-функціональні моделі, які нині є досить популярними у наукових дослідженнях.

При створенні педагогічної моделі наукового дослідження слід враховувати головні умови її ефективного функціонування, на які звернув увагу В. Штофф: 1) між моделлю й оригіналом є відношення схожості, форма якої явно виражена й точно зафіксована (умова віддзеркалення або уточнення аналогії); 2) модель у процесі наукового пізнання є замісником об'єкта, що вивча-

ється (умова репрезентації); 3) вивчення моделі дозволяє отримувати інформацію (відомості) про оригінал (умова екстраполяції) [22, с. 87].

Використовування моделей дослідження об'єктів пізнання лежить в основі методу моделювання. Метод моделювання є предметом широкого використання у сучасних науково-педагогічних дослідженнях таких науковців, як В. Гриньова, О. Дубасенюк, О. Карпенко, С. Сисоєва, В. Чайка, Л. Ядвіршіс та інші.

Даний метод припускає побудову і вивчення моделей реально наявних предметів і явищ, конструйованих об'єктів для визначення або поліпшення їх характеристик, раціоналізації способів їх побудови, управління ними та інше.

За висловленням Л. Хоружої, «модель має пізнавальний потенціал лише тоді, коли вона відповідає об'єкту, який досліджується, здатна замінювати його у процесі вивчення і є акумулятором отримання про нього нової інформації. Моделювання виконує такі функції: ілюстративну, пояснювальну, критеріальну, евристичну, прогностичну, перетворювальну» [20].

Означення поняття «моделювання», яке надає О. Савченко, розкривається у різних аспектах: «1) метод дослідження об'єктів на їх моделях-аналогах; 2) побудова і вивчення моделей реально наявних предметів і явищ і тих, що спеціально сконструйовані; 3) у навчанні моделі розуміють як зміст, що треба засвоїти, як засіб засвоєння» [17, с. 358-359].

Під моделюванням у педагогічному процесі, за визначенням В. Кушніра [11, с. 53], розуміється опосередковане практичне чи теоретичне дослідження педагогічного об'єкта, при якому безпосередньо вивчається не сам об'єкт, а деяка допоміжна штучна система, яка: а) перебуває у деякій об'єктивній відповідності до об'єкта пізнання, б) здатна заміщати його у певних відношеннях, в) у підсумку при дослідженні об'єкта дає інформацію про сам об'єкт моделювання».

Розглядаючи проблему значущості моделювання у практичній педагогіці, доцільно звернутися до функцій моделювання: дескриптивної, прогностичної і нормативної [2].

Дескриптивна функція полягає у тому, що шляхом абстрагування моделі дозволяють досить просто пояснити явища і процеси. Успішні у цьому відношенні моделі стають компонентами наукових теорій і є ефективним засобом відображення змісту останніх. Прогностична функція моделювання відображає його можливість передбачати

майбутні властивості і стану модельованих систем, тобто дізнатися «що буде?». Нормативна функція моделювання дозволяє відповісти на питання «як повинно бути?» І не тільки описати існуючу систему, а й побудувати її нормативний образ, бажаний із точки зору суб'єкта, інтереси і переваги якого відображені використовуваними критеріями. Врахування цих функцій при використанні методу моделювання дозволить успішно представити об'єкт дослідження в адекватній формі, що відповідає реальній дійсності та суттєвим властивостям об'єкта.

Отже, модель виступає системоутворюючим чинником щодо визначення змісту військово-патріотичного виховання студентської молоді та методів, прийомів, форм і технологій його реалізації в освітньому просторі, а саме застосування моделей лежить в основі методу моделювання. Моделювання педагогічних систем і процесів є наразі одним із найважливіших завдань педагогічної науки, оскільки у ході сучасних наукових досліджень зростає цінність проектування «модельного освітнього простору».

З метою з'ясування структурних елементів різних педагогічних моделей, що розкривають сутність патріотичного виховання молоді у різних умовах, було здійснено порівняння за компонентами/блоками та їхнім сутнісним змістом (див. табл. 1) Для порівняння взяли дев'ять моделей з різних аспектів патріотичного виховання, що були висвітлені у роботах вітчизняних та зарубіжних науковців – Г. Пономарьова [16], Ю. Івженко [6], С. Оришко [15], О. Жаровської [5], А. Максютова [13], Є. Чекунова [21], Т. Козловської [9], М. Фролова, Р. Худова [19], О. Кудрі [10].

На жаль, серед розглянутих моделей, що були виокремлені для порівняння, тільки одна стосується безпосередньо військово-патріотичного виховання студентської молоді – модель № 8 «Модель військово-патріотичної підготовки офіцерів запасу у громадянських ВНЗ» – зокрема тільки тих студентів, які проходять навчання на військових кафедрах ВНЗ. Цей факт підтверджує актуальність і необхідність розробки наукової теми НАПН України «Військово-патріотичне виховання студентської молоді в умовах освітнього простору університету», над якою працює колектив науковців університету і в якій задіяні студенти всіх спеціальностей університету.

З огляду на те, що в університеті студенти приходять вже зі сформованими ціннісними орієнтаціями, які були закладені у навчальних закладах I-III ступенів, доречним буде представлення для порівняння моделі

№ 9 «Структурно-функціональна модель патріотичного виховання старшокласників у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності (ТДК)», об'єктом дослідження якої є особистість старшокласника.

Звернемо увагу на ще дві структурно-функціональні моделі – № 1 «Структурно-функціональна модель системи виховної роботи» та № 2 «Структурно-функціональна модель процесу формування у студентів почуття громадянськості», в яких наявні певні блоки. Так, схожими за назвами в обох моделях є змістовний та технологічний блок (модель № 1) і змістовно-технологічний (модель № 2). Але, як бачимо, змістовна наповненість цих блоків суттєво відрізняється, окрім наявності педагогічних умов в обох блоках.

Всі означені моделі мають у своїй структурі основні складові діяльності як психологічного процесу: мета, завдання, методи/форми/засоби, результат. Сім моделей (№№ 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8) містять перелік принципів – основних правил, на яких базується теоретична основа дослідження, що складає 0,63% від усіх моделей. Складовими лише чотирьох моделей (№№ 1, 3, 4, 7) є критерії визначення ефективності проведеного дослідження та отримання спрогнозованого результату (0,36%). У змісті шести моделей (№№ 1, 3, 4, 5, 8, 9) наявні підходи/засади/орієнтири (концептуальні, методологічні, теоретико-методологічні), які складають методологічну концепцію дослідження (0,54%). Зауважимо, що у структурі тільки однієї моделі № 6 «Модель патріотичного виховання студентів ВНЗ» є такий компонент як Планування та корегування подальшої діяльності, який, на нашу думку, є важливим і необхідним у структурі моделі. Таким чином, аналіз моделей дає можливість зробити висновок, що у моделях за номерами №№ 1, 3, 4 найбільше співпадають структурні елементи.

Утім, кожна з моделей характеризує зміст за своєю темою дослідження і має право на функціонування, оскільки сутність моделювання полягає у побудові моделі як систематизованого аналога об'єкта дослідження, подібного оригіналу відносно його властивостей, компонентів, зв'язків і характеристик, які є суттєвими саме з позицій даного дослідження. Несуттєві ж із позицій даного дослідження зв'язки, компоненти, характеристики і властивості можуть при цьому як ігноруватися, так і взагалі бути відсутніми. Модель повинна адекватно відобразити ті якості та характеристики досліджуваного об'єкта чи явища, які цікавлять дослідника, та бути валідною. Тільки у такому разі можна стверджувати,

Таблиця 1

Порівняння структурних елементів педагогічних моделей з проблем патріотичного виховання молоді

Автор	Назва моделі	Компоненти / Блоки	Зміст
Пономарьова Г. Ф.	№ 1. Структурно-функціональна модель системи виховної роботи	Цільовий	Мета, суб'єкт
			Нормативно-правове забезпечення
			Теоретико-методологічні <i>засади</i> – напрями, закономірності, <i>підходи, принципи, функції</i>
			Завдання
		Змістовий	Аудиторна робота, позааудиторна робота, педагогічна практика, самовиховання
			Умови
		Технологічний	Технології
			Форми
			Методи
		Результативний	<i>Критерії</i> – мотиваційно-ціннісний; духовно-інтелектуальний; діяльнісно-рефлексивний
Показники			
Результат			
Івженко Ю. В.	№ 2. Структурно-функціональна модель процесу формування у студентів почуття громадянськості	Діагностичний	Мета
			Завдання
		Змістовно-технологічний	<i>Компоненти</i> – когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінко-діяльнісний
			Методи
			Форми
		Контрольно-оцінний	<i>Етапи</i> реалізації – діагностичний, проектно-цільовий, організаційний, пізнавально-креативний, контрольно-оцінний
			Педагогічні умови
	Кінцевий результат		
	Рівні – високий, середній, низький		
Оришко С. П.	№ 3. Структурно-функціональна модель патріотичного виховання старшокласників у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності (ТДК)		Мета
			Завдання
			<i>Концептуальні підходи</i> – гуманістичний, <i>аксіологічний</i> , культурологічний, особистісно-діяльнісний, соціалізаційний
			<i>Принципи</i>
			Компоненти патріотичного виховання
			ТДК – форми, методи, засоби, функції
			<i>Критерії</i> – пізнавально-інтелектуальний, емоційно-почуттєвий, ціннісно-орієнтаційний, діяльнісно-практичний
			Показники
			Рівні – високий, середній, низький
			Результат
Жаровська О. П.	№ 4. Модель патріотичного виховання студентів в освітньо-виховну середовищі педагогічного університету		Мета
			<i>Методологічні підходи</i> – гносеологічний, <i>аксіологічний</i> , ціннісний, середовищний, герменевтичний, гуманістичний, системний, <i>діяльнісний</i>
			Специфічні <i>принципи</i>
			Функції
			Зміст
			Напрями
			Педагогічні умови
			<i>Критерії</i> – ціннісно-патріотичний, патріотично-спрямована активність, професійно-патріотична діяльність
			Показники
			Рівні – низький, середній, високий
	Результат		

Продовження таблиці 1

Максютов А. О.	№ 5. Модель патріотичного виховання студентів-майбутніх учителів географії засобами туристсько-краєзнавчої роботи	Мета		
		Завдання		
		<i>Компоненти готовності</i> – ціннісно-орієнтаційний, мотиваційний, когнітивний, особистісний, практичний, результативний		
		<i>Підходи</i> – науковий, діяльнісний, особистісно-орієнтований		
		<i>Принципи</i>		
		Методи		
		Засоби		
		Форми		
		<i>Етапи</i> здійснення процесу – підготовчий, основний, підсумковий		
		Результат		
Чекунов Є. В.	№ 6. Модель патріотичного виховання студентів ВНЗ	Мета – Завдання		
		<i>Принципи</i>		
		Патріотичне виховання студентів		
		<i>Компоненти</i> патріотизму – необхідно-мотиваційний, світоглядний, інтелектуально-емоційний, діяльнісний		
		Педагогічні умови		
		<i>Процес</i> – засоби, методи, технології		
		Результат		
		Планування та корегування подальшої діяльності		
		Мета		
		Козловська Т. В.	№ 7. Теоретична модель громадянсько-патріотичного виховання у технічному університеті	Завдання
<i>Принципи</i>				
<i>Компоненти (напрямки)</i> – культурно-історичний, військово-історичний, духовно-моральний, правовий, фізичний				
Педагогічні умови				
<i>Критерії</i> громадянської культури – соціально-дезорієнтаційна, соціально-орієнтаційна, соціально-ціннісна, соціально-значуща				
<i>Рівні</i> – когнітивний, емоційно-моральний, вольовий				
Результат				
Соціальний заказ				
Фролова М.Є., Худова Р.В.	№ 8. Модель організації патріотичного виховання студентів вищого навчального закладу			<i>Теоретико-методологічні засади</i> – аксіологічний, культурологічний, системний, діяльнісний, особистісно-орієнтований, компетентнісний, середовищний підходи
				<i>Принципи</i>
		Функції		
		Модель студента-патріота		
		Педагогічні умови		
		<i>Компоненти</i> – цільовий, змістовий, процесуальний, оцінно-результативний		
		Результат		
		Кудря О. Д.	№ 9. Модель військово-патріотичної підготовки офіцерів запасу у громадянських ВНЗ	Основні <i>компоненти</i> – моральна підготовка, психологічна підготовка, військово-фізична підготовка, військово-технічна підготовка, початкова військова підготовка
				Провідні <i>компоненти</i> – об'єкт, суб'єкт, мета, завдання, головні етапи, методи, <i>критерії</i> і рівні результативності
				Інструментальна складова
Організаційні форми				
Організаційно-педагогічні та психолого-педагогічні умови				
<i>Педагогічні орієнтири</i> – особистісно-діяльнісний, середовищний, амбівалентний				
Педагогічна технологія формування військово-патріотичних якостей особистості офіцерів запасу				

що отримані результати моделювання будуть достовірними.

Висновки. Як показує проведений нами аналіз, створення теоретичної моделі процесу військово-патріотичного виховання студентської молоді в освітньому просторі університету дозволить здійснити послідовний і повний розгляд існуючих аспектів зазначеної проблеми. Структурно-функціональна і організаційно-методична моделі забезпечать можливість на їх основі проектувати та впроваджувати систему науково-керуваного та методико-технологічного супроводу для здійснення військово-патріотичного виховання студентської молоді.

Подальших наукових розвідок потребує вивчення питання алгоритмізації процесу моделювання педагогічної моделі та визначення компонентів організаційно-методичної і структурно-функціональної моделі військово-патріотичного виховання студентської молоді в освітньому просторі університету.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Веденов А.А. Моделирование элементов мышления. М.: Наука, 1998. 334 с.
2. Дахин А.Н. Педагогическое моделирование: монография. Новосибирск: НИПКиПРО, 2005. 230 с.
3. Дахин А.Н. Педагогическое моделирование: сущность, эффективность и ... неопределённость. Педагогика. 2003. № 4. С. 21–26.
4. Енциклопедія освіти / гол. ред. В.Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
5. Жаровська О.П. Модель патріотичного виховання студентів в освітньо-виховному середовищі педагогічного університету. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського. : зб. наук. праць. Сер. : Педагогіка і психологія; Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського / ред. В.І. Шахов (голова) та ін. Вінниця: Нілан ЛТД, 2015. Вип. 44. С. 117–121.
6. Ївченко Ю.В. Формування у студентської молоді почуття громадянськості в молодіжних громадських організаціях: автореф. дис. ... канд. педагог. наук: 13.00.07. Київ, 2017. 20 с.
7. Клаус Г. Кибернетика и философия: пер. с нем. М.: Изд. иностр. лит-ры, 1963. 531 с.
8. Коджаспирова Г.М., Коджаспирова Ю.А. Педагогический словарь. М.: Академия, 2000. 176 с.
9. Козловская Т.В. Педагогические условия гражданско-патриотического воспитания современных студентов: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Ростов-на-Дону, 2007. 24 с.
10. Кудря А.Д. Военно-патриотическая подготовка офицеров запаса в системе высшего профессионального образования: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. М.: РГБ, 2005. 167 с.
11. Кушнір В.А. Теоретико-методологічні основи системного аналізу педагогічного процесу вищої школи: дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. К., 2003. 482 с.
12. Лодатко Е.А. Моделирование педагогических систем и процессов: монография. Славянск: СГПУ, 2010. 148 с.
13. Максютов А.О. Модель патріотичного виховання майбутніх учителів географії в процесі туристсько-краєзнавчої діяльності. Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки». 2013. Вип. 1. С. 67–71.
14. Наточний А. Ефективність використання методики моделювання типових ситуацій в процесі заняття зі спеціальної фізичної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України: Фізична підготовка військовослужбовців: матеріали відкритої науково-методичної конференції. К., 2003. С. 155–158.
15. Оришко С. П. Структурно-функціональна модель патріотичного виховання старшокласників засобами туристсько-краєзнавчої діяльності. Науковий вісник Ужгородського національного університету: зб. наук. праць. Сер. : Педагогіка. Соціальна робота. Ужгородський національний університет. Ужгород. Вип. 21. – С. 134–139.
16. Пономарьова Г.Ф. Національно-патріотичне виховання майбутніх педагогів у період державотворення. Наукові записки кафедри педагогіки. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків, 2017. Вип. 40. С. 123 – 133.
17. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: підруч. для студ. пед. фак. К.: Генеза, 1999. 368 с.
18. Соціологія: терміни, поняття, персоналії: навчальний словник-довідник / уклад. В.М. Піча, Ю.В. Піча, Н.М. Хома [та ін.]; за заг. ред. В.М. Пічі. К.: Каравела, 2000 ; Львів : Новий Світ, 2002. 480 с.
19. Фролова М.Е., Худова Р.В. Модель организации патриотического воспитания студентов высшего учебного заведения. Международный студенческий научный вестник. 2016. № 5-2. URL: <https://www.eduherald.ru/ru/article/view?id=15649>.
20. Хоружа Л.Л. Теоретичні засади формування етичної компетентності майбутніх учителів початкових класів: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. К., 2004. 45 с.
21. Чекунов Е.В. Педагогические условия патриотического воспитания студентов вузов в условиях гуманизации образования: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Ставрополье, 2006. 26 с.
22. Штофф В.А. Моделирование и философия. Л.: Наука, 1986. 304 с.
23. Ягупов В.В. Педагогіка: навчальний посібник. К.: Либідь, 2002. 560 с.